Sveučilište u Zagrebu u Republici Hrvatskoj

Polić Bobić, Mirjana

Source / Izvornik: **Hrvatska revija, 2019, 14 - 23**

Journal article, Published version
Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:252:672394

Rights / Prava: Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International/Imenovanje-Nekomercijalno-Dijeli pod istim uvjetima 4.0 međunarodna

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

Sveučilište u Zagrebu

Repository / Repozitorij:

University of Zagreb Archives - UNIZG Archives

Hrvatska revija 4, 2019

Naslovnica , Tema broja

Tema broja: 350 godina Sveučilišta u Zagrebu

Sveučilište u Zagrebu u Republici Hrvatskoj

Mirjana Polić Bobić

Pišući svoju »dionicu« u povijesnom pregledu Sveučilišta u Zagrebu, od hrvatske neovisnosti do danas, za upravo objavljenu monografiju, započela sam navodeći riječi rektora Alekse Bjeliša, koji je u svom nastupnom govoru 2005. godine rekao da se do vladara koji potvrđuju i jamče sveučilišnu autonomiju i sva posljedična akademska prava i prerogative Sveučilištu u Zagrebu više ne putuje danima i satima, nego se oni nalaze na deset minuta hoda od Sveučilišta i pribivaju njegovim svečanim obljetnicama i proslavama Dana Sveučilišta.

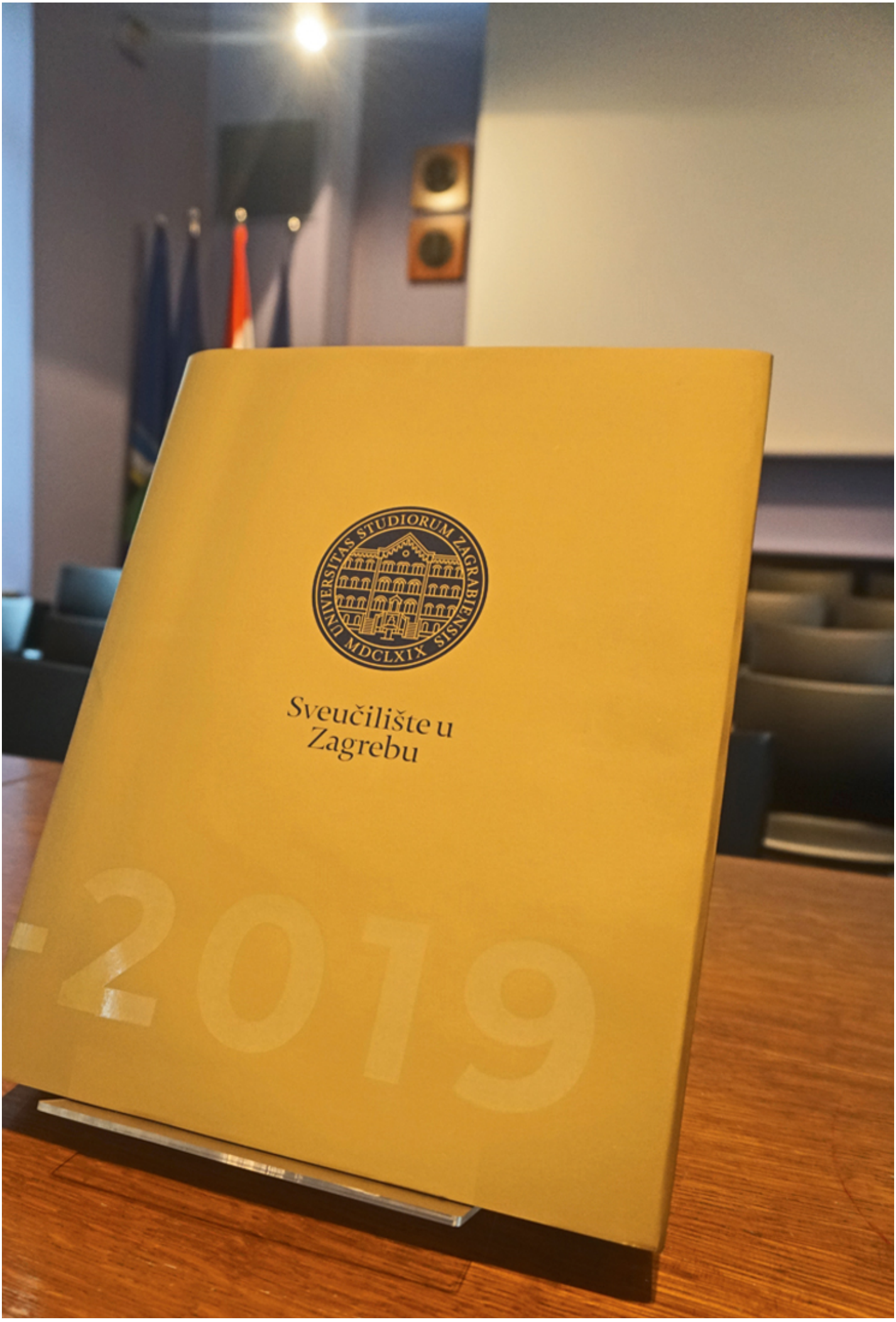
Najnoviju je dionicu svoga dugačkoga povijesnoga hoda, koja traje nepunih trideset godina, Sveučilište prohodalo u konačno neovisnoj Domovini.

Ta ključna činjenica, kad je posrijedi sveučilište kao institucija, nije samo političke naravi i općenacionalne važnosti. Republika Hrvatska je demokratska višestranačka država s tržišnim gospodarstvom. U njoj je i sveučilište moglo započeti ostvarivati sve one promjene potrebne da bi se nakon 20. stoljeća, koje je na njegovu licu ostavilo mnoge ožiljke, ali u kojem je i izraslo u pravo veliko sveučilište humboldtskog tipa, počelo vraćati u društvo iz kojega je izraslo, a to je zapadnoeuropski kulturni i napose sveučilišni krug.

Sveučilište u Zagrebu je, kao što znamo, do sedamdesetih godina prošlog stoljeća bilo i jedino hrvatsko sveučilište. Danas osim njega postoji još šest javnih i dva privatna sveučilišta te nekoliko privatnih visokih škola. Međutim, Sveučilište u Zagrebu bilo je sve do početka sedamdesetih godina prošlog stoljeća jedino hrvatsko sveučilište i imalo je ključnu ulogu u formiranju ostalih sveučilišta i u obrazovanju nacije i nekih drugih nacija uokrug Hrvatske. Njegov današnji veliki nastavnički i znanstvenoistraživački potencijal i raznovrsnost disciplina koje se na njemu proučavaju i poučavaju dijelom su posljedica i te povijesne situacije i njegove pionirske uloge u razvoju praktički svih struka i područja znanosti u Hrvata. Ono danas ima 30 fakulteta, tri umjetničke akademije i jedan sveučilišni odjel: četiri u biomedicinskom, tri u biotehničkom, 12 u tehničkom, 9 u društvenom i dva u humanističkom području te tri umjetničke akademije: glazbenu, akademiju dramske umjetnosti i likovnu akademiju. Zadnjih godina na Sveučilište u Zagrebu u prosjeku je svake godine upisano više od 70 000 studenata, od kojih je oko 30 000 na preddiplomskim studijima, oko 15 000 na diplomskima, oko 14 500 na integriranima te oko 7000 na poslijediplomskima, bilo specijalističkima bilo doktorskima.

Devedesete: u ratnim uvjetima i odsječeni od europskih povezivanja

Razdoblje od uspostave neovisnosti Republike Hrvatske razdoblje je sveopće tranzicije koja još traje: to je prijelaz iz jednog sustava u drugi, iz jednih vidova prakse u druge, iz jednog spleta okolnosti u druge. U njemu se Sveučilište stalno trudi vratiti iz oblika u kojima je živjelo da bi zadovoljilo norme samoupravnog socijalizma u one oblike ustroja i djelovanja koji su međunarodno prihvaćeni i koji mu jamče mjesto u svjetskoj zajednici sveučilišta. Kao složen i golem sustav, koji je dvadeset zadnjih godina prije navedenih promjena proživio u stanju veoma specifične dodatne rastočenosti na samoupravne jedinice, on sam sebe nije mogao sagledavati kao cjelinu. Zato se Sveučilište u samom početku devedesetih našlo pred potrebom popravljanja mnogih šteta koje su mu u bivšoj državi i njezinu društvenom poretku nanesene. Tako je pod krilo Sveučilišta vraćen Katolički bogoslovni fakultet, koji je komunistička vlast NR Hrvatske 1952. ukinula kao fakultet Sveučilišta u Zagrebu pa je od sve do 1990. bio prisiljen djelovati izvan Sveučilišta. Ne bi li dalo zamaha istraživanju hrvatske kulturne baštine te opće, društvene i kulturne povijesti i suvremenih procesa, povijesti znanosti u Hrvata i svega što tvori nacionalni identitet, Sveučilište u Zagrebu osnovalo je 1992. godine sveučilišni odjel Hrvatski studiji. Posrijedi je, dakle, bila ideja da se u okviru onih disciplina u društvenom i humanističkom

UNIVERSITAS STUDIORUM ZAGRABIENSIS
MDCLXIX
Sveučilište u Zagrebu
2019

području koje pružaju te mogućnosti, inaugurira i razvije istraživanje mnogih tema koje se u Hrvatskoj, zbog političkih razloga nametnutih supradržavnim okvirom u kojem je Hrvatska u XX. stoljeću živjela, nije ni spominjalo ni istraživalo ili se njima neznanstveno manipuliralo.

Znanstveno-nastavno vijeće Sveučilišta je ak. god. 1990/91. donijelo odluku o rehabilitaciji svojih politički progonjenih nastavnika. Rektor Zvonimir Šeparović je Znanstveno-nastavnom vijeću podnio obrazložen prijedlog da se pozove članice sveučilišta da razmotre »slučajeve progona iz ideologijskih i drugih razloga, posebno teške slučajeve utamničenja i prekida radnih odnosa odnosno prava na studij«. Sveučilište je tada pozvalo Vladu i Sabor Hrvatske da »odlukama koje će imati značaj abolicije ponište sve presude izrečene u političkim procesima od godine 1945. do najnovijeg doba i osiguraju pravičnu naknadu, te da, tamo gdje je to moguće, vrate slučajeve u prijašnje stanje a progonjenima da, ako to žele ili mogu s obzirom na životnu dob i druge okolnosti, omoguće da se vrate na prijašnja ili srodna radna mjesta«. Tako je počeo proces rehabilitacije kojim su prvi na matične fakultete vraćeni najpoznatiji disidenti iz vremena Hrvatskog proljeća, Marko i Vladimir Veselica i Zvonimir Medvidović na Ekonomski fakultet te Šime Đodan i Jozo Ivičević na Pravni fakultet. Sveučilište je počelo zaprimati velik broj zahtjeva za rehabilitacijom nastavnika »proljećara« – kako ih se nazivalo (Savka Dabčević Kučar, Ljudevit Jonke, Miroslav Vaupotić i dr.) – ali i onih koji su doživjeli progon odmah nakon II. svjetskog rata (Rikard Podhorsky, Rativoj Seiwerth i mnogi drugi). Proces rehabilitacije trajao je tijekom cijele prve polovice devedesetih godina XX. stoljeća.

Osim te turobne hipoteke koju je valjalo »sanirati«, Sveučilište se suočilo, zajedno s cijelom zemljom, u prvoj godini života u neovisnoj Hrvatskoj s ratom protiv tek osamostaljene, i u početku nepriznate Republike Hrvatske. Kao zajednica studenata i nastavnika, ono je pretrpjelo neizmjernu štetu. Glede pak fizičkih razaranja, najteži je udarac doživjelo gotovo potpunim uništenjem zgrade svojega centra u Dubrovniku, koja je izgorjela u požaru uzrokovanu bombardiranjem Dubrovnika s brda koja ga okružuju, posebno 6. prosinca 1991., kad je najveći dio zgrade zapaljen i izgorio. Oštećen je Metalurški fakultet, smješten u Sisku te Grafički fakultet, smješten u istočnom dijelu Zagreba. U napadu na Zagreb 3. svibnja 1995., nakon uspjeha oslobodilačke akcije Bljesak, ubijen je student Akademije dramske umjetnosti na izlazu iz zgrade akademije, a nekoliko je studenata ranjeno.

Sveučilište je u teškim okolnostima 1991. iniciralo mnoge oblike aktivnosti kojima se odupiralo napadu na Hrvatsku i uključilo se u mnoge oblike otpora agresiji i obrani zemlje i iz samog središta i sa svojih sastavnica. Naime, na svakoj od njih postojalo je neko od specifičnih znanja i iskustvo njegova provođenja u praksu koja su obrani domovine tada bila potrebna. Međutim, nikad nije prekinulo redovito odvijanje nastave, premda je jedno vrijeme, i/li djelomice, djelovalo po prethodnom utvrđenom modelu rada u posebnim uvjetima.

Od samog početka agresije sa Sveučilišta u Zagrebu otišli su u svijet prosvjedi i molbe za pomoć u tumačenju stanja u Hrvatskoj u akademskim i širim krugovima u svijetu, pri čemu su se i pojedinci i institucije koristili profesionalnim kontaktima koje su prije stvarali. Svi su oni sačuvani u Arhivu Sveučilišta. Posebno je vrijedna bila aktivnost AMCA-e, udruge bivših studenata Sveučilišta u Zagrebu koji žive i rade u svijetu, ustanovljene po uzoru na udruge bivših studenata u zapadnoj Europi, SAD-u, Kanadi i Latinskoj Americi. Udruge AMCA-e su sustavno pratile medijsko izvještavanje o ratu protiv Hrvatske na svojim područjima i intervenirale u mnogobrojnim slučajevima izvrtanja činjenica i lažnog prikazivanja događaja te preuzimale inicijativu u slanju podataka i informacija medijima ili raznim mjerodavnim ustanovama, u organizaciji protestnih skupova i slično. Ogranci AMCA-e iz Sjedinjenih Američkih Država i Kanade dali su i nemjerljivu pomoć u novčanim sredstvima i drugim tvarnim oblicima pomoći studentima Sveučilišta u Zagrebu koji su sa svojim obiteljima (ili bez njih) živjeli kao prognanici.

Skupština Sveučilišta u Zagrebu, uz rektora tada najviše tijelo uprave, 3. rujna 1991. godine donijela je odluku o organizaciji i radu Sveučilišta u Zagrebu u izvanrednim prilikama i ratu. Njome je ono zadržalo svoju mirnodopsku organizaciju i funkciju, ali ih je prilagođavalo ratnim uvjetima. Njome su određene dužnosti i

ovlasti uprave i tijela uprave, a za obavljanje operativnih poslova u uvjetima izvanrednih prilika i rata te vođenja obrane i zaštite osnovan je stožer, »Operativni štab Sveučilišta u Zagrebu«, s točno određenim dužnostima i načinima koordiniranja stožera koje su tada osnivale njegove sastavnice te s popisom mjera koje treba inicirati i provesti. U tom su okviru postojale i studentske straže, koje su čuvale studente i imovinu najprije samo u studentskim domovima, a od listopada 1991. i sve sastavnice Sveučilišta. Štab je djelovao do ožujka 1992., a nakon toga ostalo je djelatno njegovo Odjeljenje za poslove obrane i zaštite radi vrlo složenog posla razvijanja sustava sigurnosti u području akata koji ga reguliraju i praktičnih zadataka koji su uključivali ljudske i materijalne potencijale Sveučilišta: organiziran je prihvat i pomoć profesorima i studentima nakon povratka iz vojske, održavanje reda u studentskim domovima, sigurnost svih zgrada sveučilišta radi normalnog odvijanja svakodnevnog rada itd. U tom je najtežem razdoblju Sveučilište u Zagrebu kao cjelina dalo doista golem doprinos obrani Hrvatske. Izradilo je katalog projekata/usluga (službi) koje mogu povećati obrambenu sposobnost zemlje i ponudilo ga Uredu Predsjednika Republike i Vladi Republike Hrvatske. Neizmjerna je pomoć znanstvenika pružena u ekspertizama zločina nad civilnim stanovništvom, medicinskim osobljem, u otkrivanju ubacivanih izvora bolesti i sl., u dragovoljnom pristupanju sanitetskim jedinicama, u svakovrsnoj tehničkoj pomoći u okolnostima totalnoga fizičkog razaranja – od jednostavne do najrazrađenije, u kontroli vode, u zaštiti spomeničke baštine, u prevođenju dokumentacije o razaranju na strane jezike i njezinu slanju na mnoge adrese u inozemstvu, u organiziranju i provedbi brige za psihičko i fizičko zdravlje te za smještaj izbjeglica i u mnoštvu drugih aktivnosti na najrazličitijim područjima. Pokrenut je i četverosemestralni interdisciplinarni studij poslovne informatike, osmišljen u prvom redu za invalide Domovinskog rata: on je tim mladim ljudima, pretežito dragovoljcima, omogućavao razmjerno brzo stjecanje zvanja kojim su se mogli uspješno integrirati u poslovni svijet, i u idućih nekoliko godina njih je 250 steklo to zvanje.

Strategije i reforme

Istodobno je planirana i pomalo provođena preobrazba Sveučilišta. Tako je, naime, Sveučilište moglo dati jedinstven doprinos preporodu osamostaljene Republike Hrvatske. Pretpostavka za to bili su pravni akti temeljem kojih se ustrojava i djeluje visoko školstvo.

Premda ovdje govorimo o zadnjih trideset godina, valja se prisjetiti da prvi sustavni pristup reformi Sveučilišta u Zagrebu predstavljaju zamisli o modernizaciji sveučilišta u mandatu rektora Ivana Supeka, izabranog 1969. godine. Artikulirane su u vrijeme težnje za modernizacijom visokog obrazovanja u (zapadnom) svijetu, pod pritiskom svakovrsnih velikih promjena te zahtjeva studentskih pokreta, a u nas su koincidirale s Hrvatskm proljećem i dio su sveukupnih reformi o kojima se tada govorilo te duha liberalizacije i obnove što je posebno zahvatilo Sveučilište u Zagrebu. Bitne odrednice tog plana reforme, prihvaćena i pripremana na tada tek uspostavljenim tijelima (Znanstveno-nastavno vijeće Sveučilišta), bile su da svaka visokoškolska nastava treba polaziti od znanstvenog istraživanja te da radi toga treba razvijati znanost i ojačati ju objedinjavanjem postojećih znanstvenih instituta u sveučilište, da treba značajno unaprijediti poslijediplomsku nastavu, da sveučilište treba ustrojbeno reformirati po modelu sveučilišnih odjela te da takvim objedinjavanjem treba postići stvaranje jezgri koje kadrovskim potencijalom potpomognutim odgovarajućom opremom mogu stvoriti značajna žarišta znanstvenoistraživačkog rada za pojedine znanosti. To, slobodno možemo reći »Supekovo« sveučilište razradilo je i model financiranja sveučilišta u skladu s cjelovitim znanstveno-nastavnim programom. Budući da je Sveučilište u Zagrebu tada bilo jedino sveučilište u Hrvatskoj, a da je čak devet njegovih fakulteta djelovalo izvan Zagreba, to stanje premreženosti cijele Hrvatske dislociranim sastavnicama dovelo je u to vrijeme do preimenovanja Sveučilišta u Zagrebu u Hrvatsko sveučilište. Misao vodilja pri ojačavanju tih sastavnica bila je da se mladež iz dijelova Hrvatske u kojima je smještena zadrži ondje, jer, kako je rektor Supek napisao u novinama *Hrvatsko sveučilište* u proljeće 1971., »Nemoguće je dalje zamisliti da se mladež iz cijele Hrvatske stječe na studij u Zagrebu; takva jedna centralizacija ostavila bi druge gradove na nivou provincije, s kobnim posljedicama za sve«. Ta se reforma od početka obijala o zakonski okvir savezne države, a nakon sloma Hrvatskog proljeća o njoj je nastupio muk, što je vidljivo i u izdanjima kojima je Sveučilište u Zagrebu sebe predstavljalo nakon tog razdoblja.

Zgrada stare Nacionalne i sveučilišne knjižnice, sjeverna strana

U početku devedesetih godina doneseni su novi zakoni i propisi o ustroju i poslovanju sveučilištâ na razini države te Statut Sveučilišta u Zagrebu: bio je to Zakon o visokim učilištima iz 1993. (izmijenjen i nadopunjen 2002. godine) te drugi zakoni koji reguliraju rad javnih ustanova, Zakon o proračunu i različiti podredni im pravilnici. Godine 1994. donesen je i novi Statut Sveučilišta u Zagrebu, koji će biti nadopunjen nakon nadopune zakona, 2004. godine. U skladu sa svim tim aktima, fakulteti i umjetničke akademije koji pripadaju Sveučilištu u Zagrebu po zakonu su zasebne pravne osobe, dočim je samo Sveučilište (njegova uprava i središnje službe, dakle, rektorat) zasebna pravna osoba. Sveučilištem je temeljem tih akata u prvom razdoblju, nakon prvog zakona i statuta, upravljalo Upravno vijeće, rektor i Senat. U trenutku donošenja svih tih pravnih akata unutar Sveučilišta u Zagrebu djelovalo je – zajedno s njim kao pravnom osobom – 38 samostalnih ustanova, visokih učilišta te studentski centri u Zagrebu i Varaždinu, Sveučilišni računski centar te dvije pravne osobe u vlasništvu odnosno suvlasništvu Sveučilišta: Hrvatska sveučilišna naklada i Sveučilišna tiskara (u suvlasništvu s Pravnim fakultetom). Osim toga, godine 1993. osnovan je stručni studij poljoprivrede na Poljoprivrednom institutu u Križevcima. Akademske godine 1997/98. stručni će se studiji poput tog studija, u međuvremenu osnovani na mnogim sastavnicama Sveučilišta u Zagrebu, izdvojiti iz Sveučilišta, a u okrilje Sveučilišta će 1999. biti primljena Učiteljska akademija, danas Učiteljski fakultet, u sastav koje su sedam godina poslije ušle visoke učiteljske škole u Petrinji i Čakovcu.

Budući da su svi oni pravne osobe, ni novi zakon, a onda ni Status Sveučilišta u tom aspektu ustroja sveučilišta nisu omogućavali ustrojbene promjene koje bi dovele do integracije sveučilišta, potrebne radi učinkovitijeg djelovanja Sveučilišta i svih njegovih dijelova kao konkurentnog člana svjetske zajednice sveučilišta. Međutim, sve promjene koje su ti akti ipak donijeli, sva nova tijela koja su uspostavljena te svi vidovi prakse angažiranih središnjih upravnih tijela dali su, od tih prvih godina do najnovijeg vremena, sasvim nov pečat i profil Sveučilištu u Zagrebu. Kao što smo u uvodu napomenuli, sveučilište pripada među najstarije institucije Zapada; takve institucije se sporo, pa i nerado mijenjaju. Razlozi za to su različiti. Sveučilišta formiraju žive ljude i svaka promjena može se na razne načine odraziti na formiranje naraštajâ, pa svijest o takvim rizicima katkad nadvlada čak i svijest o dobrobitima promjene. S druge strane, u takvim velikim sustavima uvijek postoje različiti oblici inercije odnosno otpora promjenama. S treće strane i iz današnjeg očišta, vidljivo je da je

Sveučilište u Zagrebu kao veliko i sveobuhvatno sveučilište u tijeku godina provelo funkcionalnu integraciju u mnogim segmentima rada i vidljivo je da kad god se njegov ustroj shvaća i koristi kao podloga za dobro shvaćenu supsidijarnost, on daje jako dobre rezultate. U svjetlu svega rečenoga, nije pretenciozno zaključiti da je četvrt stoljeća kratko razdoblje, a ipak je u njemu došlo do mnogih promjena i pozitivnih pomaka zahvaljujući kojima je ono postajalo sve bliže europskim modelima, kakvo je bilo prije promjena po želji politike u 20. stoljeću.

Razvoj Sveučilišta jedino se može dobro razumjeti imajući na umu planove ili strategije tog razvoja te vremenski okvir i uvjete u kojima se oni ostvaruju kao i financijska sredstva koja za to stoje na raspolaganju. Stoga valja spomenuti i dokumente koje je samo Sveučilište iznjedrilo od 1991. do danas, i kojima se, usklađenima sa zakonima Republike Hrvatske, vodilo prema unutra, ali i prema Vladi Republike Hrvatske, prema relevantnim društvenim čimbenicima i prema međunarodnim tijelima (posebno tijelima EU-a), udrugama sveučilišta i ostalim ustanovama i asocijacijama.

Taj razvoj je u početku razdoblja o kojem ovdje govorimo bio definiran zakonom koji je u dobroj mjeri inkorporirao zatečeno stanje stvari te statutom koji je morao uzimati u obzir dani zakonski okvir. Zato se u samom početku devedesetih Sveučilište ustrojem i nije puno mijenjalo u odnosu na zatečeno stanje. Sastavnice su se za sve segmente svojih vitalnih funkcija poput financiranja i politike zapošljavanja izravno povezivale i dogovarale s ministarstvom zaduženim za visoko školstvo, za što nisu trebale upravu Sveučilišta niti ikakvu strategiju sveučilišta kao cjeline. S druge strane, svaka uprava sveučilišta se, preuzevši dužnost, nalazila pred zadatkom da na sveučilištu kao cjelini provodi ono na što su je obvezivale različite povelje koje su njihovi prethodnici potpisali, primjerice, *Magnu chartu* europskih sveučilišta 1988; ono što je zajedno s upravama ostalih sveučilišta u međunarodnim udrugama sveučilišta preuzimala kao načelo djelovanja ili kao zadatak u okviru međunarodnih asocijacija sveučilišta; ono što je, prateći sve konstante, ali i sve brže mijene u

sustavu visokoga školstva, sama uočavala kao ključno i za Sveučilište u Zagrebu, odnosno za njegov čim bolji razvoj i položaj. Zato bismo razvoj Sveučilišta od početka devedesetih godina i njegove performanse kao cjeline mogli odrediti kao plod odnosa između domaćeg i međunarodnog iskustva njegovih vodstava, poznavanja međunarodne akademske prakse i starije hrvatske akademske tradicije te odgovornosti prema dužnosti koja se obavlja.

Te se vizije i strategije iščitavaju iz nastupnih govora rektora otkad je, odlukom rektora Marijana Šunjića pri kraju njegova drugog mandata, kao dio učastbe rektora Sveučilišta u Zagrebu obnovljen običaj nastupnoga govora, koji je još pedesetih godina prošlog stoljeća tražio i uveo profesor Rudolf Bičanić. Prvi je takav govor održao rektor Branko Jeren prilikom učastbe u veljači 1998. godine. Od tada će se nastupni, ali i odstupni govor rektora Sveučilišta u Zagrebu sa zanimanjem očekivati, komentirati i objavljivati jer svaki od njih sadržava najvažnije elemente budućeg rada koji su se poslije razrađivali ili u posebnim elaboratima i strategijama ili u samom radu. Svih šest nastupnih govora rektora (dva u prigodi preuzimanja drugog mandata) koji su uslijedili predstavljali su nacrt i smjernice za razdoblje mandata svakoga od njih. Idejna rješenja, elaborati, teze za raspravu i strateški dokumenti koji su u mandatima pojedinih rektora nastajali, bili oni zamišljeni za pojedine segmente rada Sveučilišta ili za Sveučilište kao cjelinu, na tragu su nastupnih govora.

Kad su posrijedi razrađena idejna rješenja i strategije, prvo u nizu je bilo idejno rješenje razvoja Sveučilišta u Zagrebu naslovljeno *Hrvatsko sveučilište za XXI. stoljeće* (posebni broj *Sveučilišnog vjesnika*, sv. XLIV, 1998., autori Marijan Šunjić, Jasna Helena Mencer, Mirjana Polić Bobić, Petar Kraljević, Rudolf Lončarić i Ranka Franz Štern uz pomoć službi rektorata). Ono je donijelo analizu postojećeg stanja tako da je prvi put nakon desetljeća predstavilo Sveučilište u Zagrebu kao cjelinu po njegovim vitalnim segmentima: kadrovskoj strukturi, dodiplomskoj i poslijediplomskoj nastavi te znanstvenom, stručnom i umjetničkom radu; stanju prostora u kojima je tada djelovalo i koji služe u prvom redu znanstvenom i nastavnom procesu, ali i svim ostalim, poput studentskog centra i studentskih domova, naklade, tiskare, Srca itd.; predstavilo je financiranje, međunarodnu suradnju, informatizaciju te sustav osiguranja kvalitete sveučilišta. Predloženo alternativno rješenje u svim je segmentima predviđeno za integrirano sveučilište, tako da je ta studija dala uvid u odnos mogućnosti koju sveučilištu kao cjelini, ali i svakome od njegovih segmenata (poput modernizacije nastavnih programa u skladu s potrebama vremena, tj. tržišta u dobrom smislu riječi i dr.) pruža takvo ustrojbeno rješenje. To je idejno rješenje praktički slijedilo primjere europske dobre prakse. Za otvaranje mogućnosti takva razvoja planom su predviđene, a i djelomice osnovane, nove službe rektorata koje su velikom većinom počele djelovati poslije, kad su financijske i ostale mogućnosti dopustile zapošljavanje odgovarajućeg administrativnog osoblja.

Sljedeći dokument o razvojnoj strategiji Sveučilišta u Zagrebu, nazvan *Iskorak 2001*. (*Sveučilišni vjesnik*, 1–2, sv. XLVIII) i u polazištima sukladan idejnom rješenju iz 1998., donesen je temeljem rasprava velikog broja profesora i studenata na jednoj vrsti trajnoga širokog foruma o ključnim pitanjima za položaj i unapređenje Sveučilišta u Zagrebu koji je organizirala tadašna uprava Sveučilišta u Zagrebu: rektor Branko Jeren s prorektorima i suradnicima. Budući da je u međuvremenu, 2000. godine, ostvarena međunarodna evaluacija Sveučilišta, koja je zatražena nekoliko godina prije i od Salzburškog seminara i Europske rektorske konferencije (za potonju je Sveučilište napravilo samoevaluaciju), te od strane Academia Europaea, inicijativa *Iskorak 2001*. mogla se pozivati na njihove nalaze i preporuke za izradu strategije i reforme kojima valja pristupiti da bi se pripremilo za sve procese uključivanja u nadolazeće promjene na razini Europskog prostora visoke naobrazbe (engl. European Higher Educaton Area, EHEA). Sve su te promjene bile u skladu sa svim međunarodnim dokumentima koje je Sveučilište u Zagrebu već bilo potpisalo, a koje je baš u to vrijeme potpisao i resorni ministar. Deklaracija koju je forum donio istaknula je kao prioritete uspostavu standardne sveučilišne autonomije, brigu o osiguravanju vrhunske kvalitete akademskog razvoja, jedinstvo nastave i znanstvenoistraživačke djelatnosti, novo partnerstvo s gospodarstvom te izgradnju optimalnih zakonskih uvjeta u partnerstvu s državnom vlasti za provedbu navedenih ciljeva. S druge strane, donio je veoma konkretnu razradbu rješenja, primjerice, izračun stvarnog troška studija po studentu i druge.

Uslijedio je novi strateški dokument, *Razvoj i preobrazba Sveučilišta u Zagrebu. Razrada polaznih pretpostavki*, koji je Senat prihvatio 2010. Taj opsežni dokument se dorađivao u tijeku tri godine; on sadrži analizu stanja u svim segmentima života sveučilišta, a zamišljen kao podloga za raspravu po kojoj je uslijedila izrada temeljnih sveučilišnih dokumenta za desetljeće. Kontekst u kojem se rasprava vodila bio je određen prihvaćenom istraživačkom strategijom za razdoblje 2008–2013., intenziviranjem implementacije Zakona o

osiguravanju kvalitete donesena godinu dana prije, pokretanjem institucijskih evaluacija, pokretanjem rasprave o pripremi i razradi metodologije programskih ugovora na inicijativu Svjetske banke, nastojanja Sveučilišta u Zagrebu da se izradi nacionalna strategija istraživanja, a sve da bi se temeljem dobrih rješenja iznjedrenih u raspravi i doradi tog dokumenta došlo do prijedloga kvalitetnih, točnije, odgovarajućih zakonskih rješenja, dakle, do najboljeg mogućeg okvira za rad na nacionalnoj razini u danim okolnostima.

Vizija ukupnog razvoja sveučilišta u tom strateškom dokumentu, od znanstvenoistraživačkog rada do studentskog života, vizija je ustanove koja se funkcionalno integrira osnaživanjem svih procesa koji vode u tom smjeru. Taj je dokument pratilo osam strategija u kojima su razrađena pojedina područja za razdoblje od 2013. ili 2014. godine do 2020. ili 2025. godine, ovisno o području koje je u dotičnoj strategiji obrađeno. Riječ je o Strategiji internacionalizacije, Strategiji istraživanja, transfera tehnologije i inovacija, Strategiji razvoja edukacije u umjetnosti, umjetničkog stvaralaštva i istraživanja, Strategiji športa, Strategiji prostornog i funkcionalnog razvoja, Strategiji razvoja podrške studentima, Strategiji studija i studiranja i Strategiji sustava osiguranja kvalitete. Polazišta svake od njih za razradbu svog područja proizlazila su iz glavnoga strateškog dokumenta te – prirodno – iz međusobne uske povezanosti svih segmenata: strategija istraživanja, transfera tehnologije i inovacija.

Na tragu vizija iskazanih u tim dokumentima i prijedloga rješenja vitalnih funkcija Sveučilišta u Zagrebu doći će do njihove daljnje razradbe u općim i specijaliziranijim dokumentima i inicijativama, samo što će one, kako je vrijeme prolazilo i donosilo nove izazove, razrađivati sve nove i nove aspekte razvoja koji su se nametali slijedom sve bržih promjena i u akademskom životu i u odnosu akademije i društvenih sredina.

Bolonjska reforma

Početkom 21. stoljeća najveći dio napora europskih sveučilišta bio je usmjeren k pripremama za početak studiranja u skladu s načelima Bolonjske deklaracije te za funkcioniranje svih ostalih segmenata složenog mehanizma Europskog prostora visoke naobrazbe koji danas postoji i uspješno prati takvu akademsku praksu. To su nacionalna agencija za evaluaciju institucija, ured za prepoznavanje i priznavanje stečenih stupnjeva i razdoblja studiranja, mehanizmi razmjene studenata i nastavnika te istodobni proces stvaranja Europskog istraživačkog prostora.

Sveučilište u Zagrebu je u to vrijeme na nacionalnoj razini prednjačilo u diseminaciji informacija o Bolonjskom procesu i pripremanju svojih sastavnica za prilagodbu tom načinu studiranja. Cijelo je hrvatsko visoko školstvo na nj obvezivao potpis na Bolonjsku deklaraciju ministra znanosti i visoke naobrazbe Republike Hrvatske 2001. godine. Pred sveučilištem je bio veliki preokret: još do kraja devedesetih godina hrvatskim akademskim i znanstvenoistraživačkim ustanovama bio je uskraćen pristup fondovima Europske unije za istraživački rad, na što je Sveučilište u Zagrebu stalno upozoravalo na forumima sveučilišnih mreža i asocijacija, pa je godine 1999., nakon gotovo desetogodišnjih nastojanja da se takvo stanje promijeni, tadašnji rektor Branko Jeren čak uputio pismo ministrima vanjskih poslova svih zemalja EU-a da uime načela Magnae Chartae ne priječe njezinoj potpisnici Sveučilištu u Zagrebu pristup programima EU-a. Nakon takva statusa gotovo parije, Sveučilište u Zagrebu se, kao i ostala hrvatska sveučilišta, odjednom trebalo brzo pripremiti za punopravno sudjelovanje u europskom visokoškolskom sustavu u Europskom prostoru visoke naobrazbe.

Zgrada Arhitektonskog, građevinskog i geodetskog fakulteta u Kačićevoj ulici

Proces prelaska cjelokupnoga visokoobrazovnog procesa na rad u skladu s načelima Bolonjske deklaracije, taj »zadatak desetljeća«, sastojao se od nekoliko glavnih etapa koje su zajedno predstavljale vrlo opsežan posao u tijeku kojega je trebalo uzimati u obzir i dane ciljeve i konkretne mogućnosti njihova ostvarenja. Trebalo je kreirati nove studijske programe, organizirati i provesti pregledavanje novoizrađenih programa, prihvatiti ih kao preliminarne, provesti unutarnju evaluaciju – među ostalim i radi racionalizacije i usklađivanja unutar Sveučilišta, imajući na umu kadrovsku opremljenost za svaki studij, didaktičke uvjete za izvođenje nastave, istovjetnost stručnih naziva i diploma te sličnost studijskih programa. Nakon završetka tog zadatka na Sveučilištu u Zagrebu je proveden postupak vanjske evaluacije od evaluacijskog tima Europske unije sveučilišta (EUA).

Do akademske godine 2005/06. i implementacije studija u skladu s Bolonjskom deklaracijom, poslijediplomski studiji na Sveučilištu u Zagrebu odvijali su se u skladu s dotadašnjom višedesetljetnom praksom: na Sveučilištu su se izvodili magistarski studiji, a doktorske disertacije izrađivale su se najvećim dijelom izvan doktorskog studija. Takav model je u najvećoj mjeri opetovao stanje naslijeđeno iz razdoblja prije 1990. godine, ali je u njega početkom '90-ih godina uveden red. Naime, ankete koje su tada provedene na

sastavnicama pokazale su da su prije 1991. za poslijediplomske studije postojale čak 4 vrste suglasnosti: suglasnost nadležnog ministarstva – odnosno sekretarijata ili komiteta – i sveučilišta, suglasnost samo sveučilišta, suglasnost samo ministarstva, suglasnost samo matičnog fakulteta ili pak neimenovanog autoriteta. Čak 18 od ukupno 183 poslijediplomska studija na Sveučilištu nije imalo nikakva odobrenja za izvođenje, a postojala su odobrenja po kojima studiji nikad nisu izvođeni.

Temeljem Zakona o visokim učilištima iz 1994. sve su sastavnice Sveučilišta u Zagrebu pristupile osuvremenjavanju i dodiplomskih i poslijediplomskih studijskih programa. U tom je procesu jedan dio programa tek prilagođen novim zakonskim okvirima, drugi dio je doista donekle izmijenjen, ali su povjerenstvu pristizali i sasvim novi programi. Međutim, svi su oni tada na Senatu Sveučilišta u Zagrebu prihvaćani kao obnovljeni, ali su zatim svi prolazili tada tek inaugurirani postupak recenziranja (dviju recenzija) i nakon prihvaćanja od Nacionalnog vijeća za visoku naobrazbu, konačno potvrđivani odnosno odobravani na Senatu. Četiri godine poslije, 1997., Centar za poslijediplomske studije sastavio je prvi popis obnovljenih i novih poslijediplomskih studija sa svim relevantnim podatcima. Tada se na sveučilištu ukupno izvodilo 139 obnovljenih poslijediplomskih studija, od čega 88 znanstvenih, 37 stručnih i 14 umjetničkih.

Prelaskom hrvatskoga visokog školstva na bolonjski sustav valjalo je i poslijediplomske studije, odnosno stjecanje poslijediplomskih stupnjeva, prilagoditi njemu. U skladu s tom reformom nestalo je dotadašnjega

magistarskog studija i znanstvenog stupnja »magistar znanosti«, a novim sustavom predviđena je mogućnost jednogodišnjih i dvogodišnjih specijalističkih studija te doktorski studiji. Prelazak na novi način poslijediplomskog studiranja u svim je svojim fazama značio drugu polovicu »operacije desetljeća«, a vremenski okvir u kojem se planiralo izvođenje tih studija bio je do 2010. godine. Kad je taj postupak dobivanja dopusnica za studije predložene u tom prvom »bolonjskom« razdoblju završio, bilo je moguće sagledati ukupni potencijal Sveučilišta glede poslijediplomskih studija u tom trenutku njegova razvoja: to je značilo sagledati i mogućnosti i nedostatke, i razumijevanje naravi doktorskih studija na sveučilištu koje želi biti percipirano kao istraživačko, i potrebe akademske i društvene zajednice za određenim studijima i kadrovima, i mogućnosti međunarodne projekcije putem zanimljivih studija na engleskom jeziku, i mogućnosti povezivanja s domaćim i stranim partnerima u samoj organizaciji i financiranju studija. Primjerice, u tim prvim godinama pokrenuti su specijalistički studiji u partnerstvu s Europskom unijom, s gradom Zagrebom i s vladom Republike Hrvatske za kojima – za zvanjima koja daju – postoji potreba i danas pa se oni od tada kontinuirano izvode. Pokrenuti su specijalistički i doktorski studiji s jednim stranim sveučilištem ili nekoliko njih. Međutim, takvi su poslijediplomski studiji na Sveučilištu u Zagrebu ipak znatno malobrojniji od onih koje izvodi samo Sveučilište, odnosno njegove sastavnice bez partnera iz inozemstva ii izvan akademske zajednice.

Danas, nakon provedenih recenzija i unutarnjih vrednovanja (2013/14) te vanjske evaluacije, na Sveučilištu u Zagrebu ukupno se izvodi oko 70 doktorskih studijskih programa, a broj obranjenih doktorskih disertacija, odnosno novih doktora znanosti u svim područjima je u prosjeku 800 godišnje. U zadnjih desetak godina, otkad se izvode doktorski studiji s dopusnicom u skladu s načelima Bolonjskog procesa, na Sveučilištu u Zagrebu doktoriralo je 7.367 kandidata. Po istraživanjima provedenima 2010. godine za strateški dokument *Razvoj i preobrazba Sveučilišta u Zagrebu*, 40% doktorskih studenata su bili novaci na Sveučilištu, a tek 10% ih je bilo zaposleno u gospodarstvu. Jedan od ciljeva Sveučilišta je upravo povećati broj doktorskih studenata iz gospodarstva, kao i stranih studenata na poslijediplomskim studijima. Kad se pak pogleda sastav studenata na specijalističkim poslijediplomskim studijima, oni su velikim dijelom zaposleni u sektorima za koje ih izravno specijalizira studij koji su upisali, a manjim dijelom su posrijedi studenti koji tek namjeravaju potražiti posao u istim tim sektorima.

Kultura kvalitete

Kvaliteta visokoškolskog obrazovnog procesa temeljena na znanosti, istraživanju i transferu znanja, ali i na svemu onome što kao sustav omogućava ostvarivanje te glavne zadaće sveučilišta, c*redo* je Sveučilišta u Zagrebu. U ovom je prikazu već rečeno da je Sveučilište znatno prije reforme studija u skladu s načelima Bolonjske deklaracije započelo uvoditi one oblike mjerenja kvalitete nastavnog procesa koje je u danim okolnostima moglo uvesti: bilo je to anketiranje studenata o nastavnom procesu koje je započelo 1996/97. godine, nazvano »Provjera uspješnosti nastave i nastavnika«, te postupci vanjskog vrednovanja institucije u cjelini. Neke od sastavnica Sveučilišta u Zagrebu samoinicijativno su tražile i provodile postupke vanjskog vrednovanja od međunarodnih tijela relevantnih za njihovo područje te su time potvrđivale kvalitetu, što je imalo pozitivan utjecaj i na opći ugled i rangiranje cijelog sveučilišta. Samo Sveučilište je, kao što je već rečeno, devedesetih godina tražilo vanjsko vrednovanje samog sveučilišta – bez vrednovanja rada sastavnica – koje je uslijedilo istom 2000. godine od tadašnje Europske rektorske konferencije (CRE), Academiae Aeuropeae i Salzburg Seminara. Isti tip evaluacije ponovljen je u proljeće 2005. godine.

Međutim, reforma hrvatskoga visokoškolskog obrazovnog procesa u svrhu pristupanja Europskom prostoru visoke naobrazbe (EHEA) nalagala je i obvezu sumjerljivosti uspjeha provedbe tog projekta kriterijima koje su zemlje članice EHEA dogovorile na državnim razinama i za koje su uspostavile odgovarajuće kriterije i mehanizme. Promicanje kvalitete i europske suradnje u svrhu postizanja te kvalitete jedno je od ključnih načela reforme visokog školstva u skladu s Bolonjskom deklaracijom. Tako pripreme za realizaciju tog aspekta Bolonjskog procesa nisu bile (potpuna) novost ni u smislu oblika provedbe ni u smislu filozofije koja iza njega stoji: ranije podizanje svijesti na cijelom sveučilištu o kvaliteti kao ključnom čimbeniku u rangiranju sveučilišta odnosno u natjecanju za sve mogućnosti koje je EHEA, ali i ERA (Europski istraživački prostor, European Research Area) predvidjela u dobroj se mjeri sretno »stopila« s konkretnim smjernicama za evaluacijske postupke, ali i pripremila nastavnike i ostale sudionike za konkretna iskustva poput, primjerice, razmjene u okviru programa Erasmus.

Sveučilište u Zagrebu je 2007. godine iznjedrilo i prvu strategiju e-učenja. I prije nje je na pojedinim sastavnicama počelo uvođenje e-učenja u skladu s mogućnostima i spremnosti nastavnika da ga uvedu. Strategija je, međutim, odredila ciljeve za cijelo sveučilište i predvidjela stvaranje centra (danas središnjeg ureda) za e-učenje u Srcu. Sveučilište je e-učenje odredilo kao bitan čimbenik u jačanju kvalitete, otvaranju mogućnosti za cjeloživotno učenje, za povećavanje konkurentnosti u nacionalnom i međunarodnom kontekstu, za aktivan odnos nastavnika i studenata, za kreiranje kvalitetnih nastavnih materijala te za dodanu vrijednost koju korištenje vještina stečenih e-učenjem studentu omogućuju, a to je lakše uključivanje u svijet rada. E-učenje jedan je od mnogih elemenata kojima sveučilište odgovara na izazove koje pred visoko obrazovanje postavlja 21. stoljeće.

Sveučilište u Zagrebu pojavljuje se na rang-listama vrhunskih svjetskih sveučilišta: Academic Ranking of World Universities (»Šangajska lista«), Webometrics, QS World University Ranking, Times Higher Education. Godine 2009. nalazilo se između 150. i 250. mjesta na europskim rang-
-listama, a između 300. i 500. mjesta na svjetskima, s tim da je na najuglednijoj, Šangajskoj listi (Academic Ranking of World Universities, ARWU), bilo između 400. i 500. mjesta. Godine 2016. zadržalo je isto to mjesto, a ove godine je u skupini sveučilišta grupiranih oko 400. mjesta. Na QS World University Ranking je u zadnje tri godine zauzimalo između 700. i 800. mjesta. Na specijaliziranim popisima istih rang-
-lista neke sastavnice Sveučilišta našle su se na visokim mjestima (primjerice Kineziološki fakultet između 150. i 200. mjesta na Šangajskoj za 2018. godinu, Fakultet elektrotehnike i računalstva između 400. i 500. mjesta, Agronomski fakultet dobro je pozicioniran na specijaliziranim rang-
-listama, itd. Takvi uspješni primjeri vuku cijelo Sveučilište prema boljim pozicijama i većoj vidljivosti. Ono se, po svim relevantnim pokazateljima, danas nalazi među desetak najboljih sveučilišta u području srednje, istočne i jugoistočne Europe, u zemljama koje uključuju novih 12 članica Europske unije, neke države nastale raspadom Sovjetskog Saveza i neke države nastale raspadom Jugoslavije. Sveučilište u Zagrebu je tako po svim pokazateljima prepoznato kao jedno od najboljih sveučilišta u svom dijelu Europe.

Pogled na zgradu knjižnice Filozofskog fakulteta u ulici Ivana Lucića

Težeći prepoznavanju, poticanju i nagrađivanju izvrsnosti te podizanju sveopće kvalitete znanstvenog rada i nastavnog procesa, Sveučilište u Zagrebu je u razdoblju o kojem ovdje pišemo ustanovilo nekoliko stalnih nagrada i priznanja za nastavnike i studente: prva je uspostavljena nagrada »Fran Bošnjaković« 1994. godine za promicanje znanstvene discipline i struke te prijenos znanja, posebice za odgoj mladih stručnjaka u području tehničkih znanosti. Nazivom nagrade je Sveučilište odalo priznanje znanstveniku svjetskoga glasa, Franu Bošnjakoviću, profesoru Tehničkog fakulteta i njegovu dekanu u razdoblju 1940–43., rektoru 1951/52. i počasnom doktoru Sveučilišta u Zagrebu 1970. godine. U području prirodoslovlja podjeljuje se od 2011. godine nagrada »Andrija Mohorovičić«, također za znanstvene rezultate, promicanje znanstvene discipline i struke te prijenos znanja i odgoj mladih stručnjaka.

Rektor Sveučilišta u Zagrebu podjeljuje i posebna priznanja Sveučilišta u Zagrebu profesorima i studentima za Dan Sveučilišta u Zagrebu, Dies Academicus. Profesori ga dobivaju za osobit doprinos napretku i ugledu Sveučilišta: primjerice, za osnivanje i vođenje novih studija, za međunarodno priznanje kojim su povećali vidljivost Sveučilišta u međunarodnoj znanstvenoj zajednici, za organizaciju znanstvenog skupa te za predani rad u tijelima Sveučilišta. Studenti dobivaju posebna priznanja za uspjehe na međunarodnim natjecanjima studenata iz istoga područja, za aktivnost u okviru studentskih udruga, studentskog zbora, za međuinstitucijsku suradnju i slično. Na Sveučilištu u Zagrebu studiraju i vrhunski športaši; oni među njima koji su osvojili najviša odličja na europskim i svjetskim natjecanjima gotovo su svi dobili i to posebno priznanje.

Rektorova nagrada se na Sveučilištu u Zagrebu podjeljuje od početka hrvatske neovisnosti. Dotadašnja nagrada za studente koju možemo gledati kao istovrijednu s obzirom na kriterije i zasluge za koje se je podjeljivala zvala se Prvomajska nagrada. Rektorova nagrada se svake godine podjeljuje za najbolje studentske radove znanstvene naravi i sadržaja iz svih područja te za umjetničke radove i izvedbe. Rektorova nagrada je priznanje studentskom uspjehu kao sinergijskom učinku odnosa mentora i studenta ili grupe studenata, što je samo po sebi svojevrsni iskaz poželjna odnosa između nastavnika i studenata, te poticanja kreativnosti i samostalnosti u istraživanju i prenošenju rezultata; ona bi trebala poručiti studentima da se trud, kreativnost i upornost prepoznaju i nagrađuju.

Dugačak je popis priznanja i nagrada koje svake akademske godine primaju studenti i profesori Sveučilišta u Zagrebu od hrvatskih institucija i države te od stranih i međunarodnih visokoškolskih, znanstvenih i kulturnih institucija. Sva ona svjedoče o stručnosti, inovativnosti i kreativnosti te akademske zajednice, a posredno i o kulturi kvalitete sredine u kojoj znanstveno stasavaju i u kojoj rade. Nedvojbeno postoji hijat između tih najizvrsnijih i onih sredina i stanja na Sveučilištu za koje bismo rado da budu čim bliži ovima prvima. Složeno poimanje kvalitete u visokom obrazovanju, koje se proteže od osnovnih parametara koje treba zadovoljiti sam nastavni proces do uvezanosti znanstvenoistraživačkog rada i nastave – posebno u višim ciklusima – te mnogih drugih aspekata, nalaže još mnogo truda na putu Sveučilišta prema onome što bismo mogli nazvati puninom ostvarenja njegove misije i vizije. U tom složenom procesu stoga su podjednako važni i blistavi primjeri izvrsnosti kao i sveopća solidna razina na kojoj, ako je takva, ovi prvi još jače sjaje.

Centri izvrsnosti

Od trinaest znanstvenih centara izvrsnosti u Republici Hrvatskoj koje je ministar znanosti i obrazovanja proglasio 2014. godine, na Sveučilištu u Zagrebu nalazi se njih šest, te dvije istraživačke jedinice zajedničkih ZCI-ja: jedan je u području prirodnih znanosti, dva u biomedicinskom području, jedan u području humanističkih znanosti, jedan u području društvenih znanosti, jedan u području tehničkih znanosti, jedna istraživačka jedinica Znanstvenog centra izvrsnosti iz područja biotehničkih znanosti i jedna iz interdisciplinarno – biotehničke i biomedicinske znanosti. Znanstveni centri izvrsnosti okupljaju i umrežuju najbolje znanstvenike u određenom području na nacionalnoj razini koji se bave suvremenim znanstvenoistraživačkim temama. Oni dobivaju taj status zahvaljujući kvaliteti i opsegu svoje znanstvene produkcije kojom mogu ostvariti i značajnu međunarodnu suradnju, podložni su međunarodnoj prosudbi, te tako značajno pridonose razvoju nacionalne znanosti, visokog obrazovanja i gospodarstva. Znanstveni centri

izvrsnosti na Sveučilištu u Zagrebu pokazatelji su onoga vrhunskoga u kvaliteti Sveučilišta i najbolji su primjer u širokoj lepezi pozitivnih pokazatelja kulture kvalitete na njemu.

Sveučilište i kadrovi

Ova svojevrsna kronologija života Sveučilišta u Zagrebu u neovisnoj Hrvatskoj pokazuje polagano, ali sigurno odmicanje od oblika u kojima je Sveučilište zatekla promjena državnog okvira i poretka i primicanje modelima uobičajenima u zapadnom akademskom svijetu. Taj proces gotovo istodobno dotiče sve aspekte života sveučilišta. Pitanje nastavnog i znanstvenoistraživačkog u njemu je temeljno: sveučilište počiva na odgovarajućem kadru. Sveučilište je u prvom redu zajednica studenata i profesora, njihov rad je temelj opstanka, kvalitete i prepoznatljivosti svakog sveučilišta. Bez jedne od tih dviju strana nema ni sveučilišta. Briga o odgovarajućem kadru stoga je i najvažnija briga svakog sveučilišta, a njezini učinci osjećaju se desetljećima i daju pečat Sveučilištu. Kad su uspostavljeni i djelatni kriteriji izbora, napredovanja i kvalitete, pitanje kadra postaje pitanje vizije razvoja i brige za njezino provođenje u djelo, a to ovisi o mogućnostima financiranja.

Analiza stanja kadrova na Sveučilištu iz 1997. godine najbolje pokazuje dugoročne posljedice prethodnih kadrovskih politika. Tada je 41,58% svih znanstveno-nastavnih djelatnika bilo starije od 50 godina, a 53,75% bilo je starije od 45 godina. Glede životne dobi po znanstveno-nastavnim zvanjima, možda su najindikativniji podatci da je čak 68,9% docenata bilo starije od 50 godina, a čak 37,36% asistenata bilo je starije od 40 godina. Odnos nastavnika u znanstveno-nastavnim zvanjima i asistenata bio je, čak uz tada tek uvedeni sustav novaka, 1 : 0,92. Takvo stanje nije omogućavalo ni jednostavnu reprodukciju, tj. održanje postojeće, krajnje nepovoljne kadrovske strukture. To će, zajedno s nemogućnošću eliminiranja nekvalitetnoga znanstveno--nastavnoga kadra, u idućim godinama kao jednu od najvećih zapreka razvitku sveučilišta naglasiti i strani evaluatori. Premda se u analizi kojom se koristimo naglašava da iza takve statistike stoje dosta različita stanja na pojedinim sastavnicama, jasno je da je Sveučilište u devedesete godine zakoračilo kadrovski (pre)staro. Takva struktura je, osim problema koje je očito stvarala normalnom odvijanju nastave, priječila i razmišljanje o izvrsnosti kao kriteriju u napredovanju. Postavljalo se pitanje: kako prevladati sve probleme uzrokovane takvim stanjem i dovesti Sveučilište u stanje da može odgovoriti zadaćama koje će pred njega postaviti integriranje u Europski prostor visokog obrazovanja, koji se već nazirao, makar je Sveučilište u Zagrebu, kao i ostala hrvatska sveučilišta, iz neakademskih razloga bilo odsječeno od mogućnosti koje su ostale zemlje koristile za postupno prilagođavanje zahtjevima toga novog sustava i novog doba?

Norme Europske mreže za kontrolu kvalitete nalagale su u tom smislu jasna pravila za reakreditaciju visokoškolskih ustanova. Osim toga, postajalo je sve jasnije da bolonjski sustav po svojoj prirodi uz znatno veći broj nastavnika nalaže i rad koji se dosta razlikuje od rada i odnosa student – nastavnik koji je dotad prevladavao na sastavnicama Sveučilišta. Dakle, financijski problem, koji je dotad istican kao primaran i koji je doista bio golem, jer valja uzeti u obzir da su dohodci nastavnika u svim zvanjima u devedesetim godinama bili veoma niski, prestajao je to biti. U razdoblju od 2000. do 2008. godine, dakle u nešto šire shvaćenom razdoblju od same završnice priprema za bolonjsku reformu, Sveučilište je dobilo 1771 znanstvenog novaka. Nekih godina, primjerice 2007., Sveučilište je dobilo čak 406 novaka: bio je to pozitivan i odgovoran odgovor Vlade Republike Hrvatske na potrebe koje su se dramatično iskazivale u prvoj i drugoj godini provedbe reforme. Bio je to i doista hvalevrijedan, ali nedovoljan početak oporavka jer je ostatak sustava, dakle, nastavnici u svim zvanjima, i dalje djelovao i napredovao po dotadašnjim shemama u kojima su se mehanizmi za ugradnju veoma važnih kriterija kvalitete pojavljivali nedovoljno brzo i autoritativno. Osim toga, prioriteti u radu novaka bili su rad na znanstvenoistraživačkim projektima i izrada doktorske disertacije, to jest doktorski studij, a svih je skupa bilo i premalo i bili su nejednako raspoređeni u odnosu na potrebe. Na kraju desetljeća, 2010. godine, na Sveučilištu su ukupno bila 1402 novaka, što znači da ih je otprilike 300 bilo napredovalo ili otišlo sa Sveučilišta.

U drugom desetljeću došlo je do zabrane zapošljavanja u visokom školstvu. Ta je okolnost prisilila Sveučilište u Zagrebu da se utekne vlastitim – uvijek nedostatnim – mogućnostima i ono se odlučilo na stvaranje mogućnosti za zapošljavanja asistenata temeljem sredstava sastavnica i zajedničkih sredstava sveučilišta. Sredstva su se mogla osigurati temeljem Ugovora o punoj subvenciji participacije redovitih studenata u troškovima studija u razdoblju od 2012. do 2015. godine. Tada je na različite sastavnice Sveučilišta primljeno 60 asistenata na trogodišnje razdoblje na temelju odluke Senata, a njihov je trogodišnji angažman produljen na još tri godine akademske godine 2017/18. zahvaljujući sredstvima samih sastavnica. Tako je Sveučilište u

Zagrebu preuzelo ulogu države, ali je u tom procesu solidarnim i koncezualnim odlučivanjem o potrebama svih sastavnica samo sebe osnažilo.

Mogućnost većeg i nijansiranijeg utjecaja Sveučilišta kao cjeline na kadrovsku politiku otvorena je, međutim, tek početkom 2016. godine, kad je uputom Ministarstva znanosti i obrazovanja Sveučilište u Zagrebu prvi put dobilo mogućnost raspolagati koeficijentima za radna mjesta oslobođenima odlaskom u mirovinu nastavnika na sastavnicama bez prethodnog odobrenja tog ministarstva te davati suglasnosti na raspisivanje javnih natječaja u skladu s tom odlukom vlade i raspoloživim sredstvima te prethodno izrađenim i prihvaćenim planom zapošljavanja. Bio je to velik korak naprijed za Sveučilište u Zagrebu jer ono od tada može mnogo značajnije utjecati na – doduše – polagano, ali i znatno dugoročnije rješavanje velikih i desetljećima nagomilavanih problema koji se nisu mogli riješiti jedino ulaskom u sustav mladih istraživača ili asistenata. Danas u nastavi na Sveučilištu u Zagrebu sudjeluje 5648 nastavnika. Više od polovice njih, 3344, jest u znanstveno-nastavnim zvanjima: 743 redovita profesora u trajnom zvanju, 511 redovitih profesora u prvom izboru, 832 izvanredna profesora te 1258 docenata. U nastavnim zvanjima zaposleno je 258 nastavnika, u suradničkim (poslijedoktorandi i viši asistenti) 560 te 102 novaka. Još 627 nastavnika u tzv. »ostalim zvanjima« stalno sudjeluje u odvijanju nastave.

Izgradnja i obnova

Od početka novog milenija Sveučilište u Zagrebu na sreću ne trpi više razaranja svojih zgrada kao u vrijeme Domovinskog rata. Naprotiv, ono je ušlo u novo razdoblje u kojem je uza sve poteškoće izgrađen jedan broj zgrada ili znatno popravljen drugi. Najveći projekt svakako je izgradnja velikog i posve novoga kompleksa zgrada za Prirodoslovno-matematički fakultet pod nazivom »PMF – znanstveno-nastavne ustanove na Horvatovcu u Zagrebu«. Taj je fakultet, jedan od dvaju najvećih fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i u Republici Hrvatskoj, desetljećima djelovao na raznim mjestima u gradu i u neodgovarajućim prostorima, i njegovo preseljenje još nije u potpunosti dovršeno. Gradnja po projektu Milana Čankovića, profesora Arhitektonskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, počela je 1980. godine i izvodila se u nekoliko faza, a prva je završena 1991. godine. Riječ je o prostoru ukupne površine 7000 m², koji je, međutim, ubrzo nadograđivan zbog nedostatka adekvatnog prostora za nastavu. U drugoj fazi izgradnje, od 2003. do 2016., završene su još četiri velike zgrade Prirodoslovno-matematičkog fakulteta. Uza samu izgradnju i opremanje predavaonica, laboratorija i svih ostalih prostora svom potrebnom opremom i odgovarajućim namještajem, uređen je veliki park oko zgrada i pristupna cesta. Cijeli je posao zbog različith faza u kojima se odvijao te kredita kojima je financiran iziskivao mnogo stručnog posla; rezultat se ogleda u krasnom kompleksu koji danas objedinjuje najveći dio nastave i znanstvenog istraživanja iz područja prirodoslovlja na Sveučilištu u Zagrebu u jednome od najljepših dijelova grada Zagreba, u koji se kompleks uklopio te pridonio njegovu sveukupnom identitetu, izgledu i razvoju.

Zgrada Odsjeka za matematiku Prirodoslovno-matematičkog fakulteta na Bijeničkoj cesti

Istodobno, u prvom desetljeću novog milenija, izgrađena je i nova zgrada Šumarskog fakulteta, zgrada knjižnice Filozofskog fakulteta, koja je u potpunosti opremljena, te jedan paviljon Agronomskog fakulteta. U tom je razdoblju započela i izgradnja nove zgrade Muzičke akademije, koju je dobrim dijelom financirao i grad Zagreb iz svog proračuna. U sljedećoj je investicijskoj fazi ta zgrada u potpunosti opremljena, a zahvaljujući svom smještaju u urbanoj jezgri grada – na najljepšem gradskom trgu, Trgu Republike Hrvatske – ona je i jedno od najvidljivijih postignuća u najnovijoj graditeljskoj baštini Sveučilišta.

Uz te posve nove građevine u sklopu istog investicijskog ciklusa izvršena je rekonstrukcija i oprema zgrada Arhitektonskog, Geodetskog i Građevinskog fakulteta, zgrade Fakulteta strojarstva i brodogradnje, Medicinskog i Veterinarskog fakulteta; adaptirane su zgrade Ekonomskog fakulteta i Studentskog centra u Varaždinu. Temeljito je preuređena zgrada u Zvonimirovoj ulici 8 kojom se prije izgradnje kompleksa Prirodoslovno-matematičkog fakulteta na Horvatovcu koristio taj fakultet. U njoj je danas smješten dio središnjih ureda Sveučilišta poput Ureda za međunarodnu suradnju, Centra za poslijediplomske studije, Ureda za doktorske studije i drugi uredi i centri, a u učionicama se održava nastava sedam poslijediplomskih studija organiziranih pri Centru te mnogobrojni skupovi i radionice koje organizira Sveučilište. Sveučilište veoma često u toj zgradi ugošćuje aktivnosti tijela i organizacija vezanih uz visoko školstvo i znanost, primjerice Hrvatsku zakladu za znanost i druge. Francuski paviljon, izgrađen 1936/37. godine kao izložbeni

prostor Republike Francuske na tadašnjem Zagrebačkom zboru, a poslije se našao u okviru Studentskog centra u Savskoj ulici, obnovljen je u razdoblju 2007–2014. i danas služi kao prostor za izložbe, koncerte i slično (u okviru projekta Kultura promjene) te za važne projekte Sveučilišta, primjerice za Smotru.

Najzahtjevniji projekt u smislu prostornog rješenja započet poslije 1990. godine jest znanstveno-učilišni kampus Borongaj, prostor od 744.667 m², koji je Sveučilište u Zagrebu dobilo u trajno vlasništvo od Republike Hrvatske, a kojim se prije Domovinskog rata koristila Jugoslavenska narodna armija za »kasarnu«, tj. vojarnu Borongaj, iz koje je u jesen 1991. godine pucala po okolnim dijelovima grada. Ukupna površina koju je dobilo Sveučilište je i najveći dio toga golemog prostora od gotovo 900 000 m². Kako je izgrađenost toga prostora

malena, a mogućnosti koje pruža velike, na njemu se planira daljnja izgradnja i uređenje prostora za različite aktivnosti kakve ima svaki moderni kampus danas. Danas su na kampusu Borongaj smješteni Hrvatski studiji, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet te Fakultet prometnih znanosti.

Sveučilište je provelo i natječaje za izradu idejnih rješenja zgrada u okviru Prirodoslovno-matematičkog fakulteta, Farmaceutsko-biokemijskog fakulteta te zgrade za ALUARTFORUM Akademije likovnih umjetnosti. Pored svih tih napora da se velikim dijelom dotrajale zgrade sastavnica Sveučilišta u Zagrebu zamijene novima – jer mnoge od njih nisu ni bile sagrađene za visokoškolsku nastavu i znanstvena istraživanja – Sveučilište je velika sredstva iskoristilo i za popravak mnogih objekata u sustavu Sveučilišta ondje gdje je za to bilo potrebe. Naime, mnoge zgrade sastavnica Sveučilišta dotrajale su, a oprema na mnogima također zahtijeva stalnu obnovu.

I na kraju: u razgovoru o trima desetljećima Sveučilišta u neovisnoj Hrvatskoj s bivšom rektoricom, Helenom Jasnom Mencer – nekadašnjom kolegicom prorektoricom – rekla mi je da bi, kad bi ih trebala opisati jednim pojmom ili sintagmom, možda najprimjerenije bilo reći da je posrijedi *stalni crescendo*. Slažem se s njom.

Premda je nemoguće opisati svaku od grana u koje se Sveučilište razgranalo, ovaj prilog ovom mozaiku pristupa Sveučilištu o njegovoj 350. obljetnici pokušao je ocrtati kostur jednoga – unatoč svim bivšim i sadašnjim teškoćama – krepkoga tijela.